

фія. – Дніпропетровськ, 2011.

10. Лагуточкин А.В. К вопросу о характеристике личности несовершеннолетних, совершающих кражи из автотранспорта // Вестник Белгородского института МВД России. – 2006. – № 1 (7). – С. 116-120.

11. Веремченко М. В. Правовые вопросы организации борьбы с кражами из автотранспортных средств // Российский следователь. – 2006. – № 9. – С. 41-43.

12. Кримінальна справа № 1-836 за 2007 р. // Архів Бердянського міськрайонного суду Запорізької області.

Надійшла до редакції 26.04.2012

ПОПОВИЧ О. В., здобувач
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 316.723 : 343.23/911

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В ГЕНЕЗИ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена розкриттю кримінальної субкультури як ідеологічного підґрунтя злочинної діяльності та способу життя певної категорії громадян, основні принципи та поняття якого закладені цією субкультурою.

Ключові слова: злочинність, рецидивна злочинність, кримінальна субкультура, кримінальний світ, кримінальні угруповання, духовні цінності, злочинна спільнота, представник кримінального світу, носій кримінальної субкультури, кримінальне середовище.

Стаття посвящена раскрытию криминальной субкультуры как идеологической основы преступной деятельности и образа жизни определенной категории граждан, основные принципы и понятия которого заложены этой субкультурой.

Ключевые слова: преступность, рецидивная преступность, криминальная субкультура, криминальный мир, криминальные группировки, духовные ценности, преступное сообщество, представитель криминального мира, носитель криминальной субкультуры, криминальная среда.

The article deals with the analysis of criminal subculture as the ideological basis of criminal activity and lifestyle of certain category of citizens, the basic principles and concepts of which have been created by this subculture.

Keywords: crime, recurrent crime, criminal subculture, criminal world, criminal groups, spiritual values, criminal community, member of criminal world, criminal subculture bearer, criminal environment.

Неможливо дослідити природу й походження рецидивної злочинності, залишивши поза увагою пласт знання про кримінальну субкультуру, оскільки носіями кримінальної субкультури вважаються кримінальні групи, а персонально – рецидивісти. Зазначене субкультурне утворення – могутній чинник рецидивної злочинності, а разом із тим і канал залучення широких верств населення до стандартів кримінального світу й прищеплення в такий спосіб психологічної толерантності до злочинної поведінки.

Різні аспекти даної проблеми в різний час досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Ю.М. Антонян, В.Н. Бурлаков, Я.І. Гилінський, Г.Н. Горшенков, А.І. Долгова, П.А. Кабанов, В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєв, В.А. Номоконов, Д.А. Шестаков, А. М. Яковлев та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні кримінальної субкультури як сукупності специфічних духовних і матеріальних цінностей, що забезпечують регулятивний вплив на життєдіяльність злочинної спільноти, сприяючи її згуртованості, наступності поколінь правопорушників, кримінальній активності та захисту від спроб придушення.

Кримінальна субкультура є предметом професійного інтересу правознавців, соціологів, психологів, педагогів, фольклористів, мовознавців та інших фахівців. „У вітчизняній криминології, – зазначається у спеціальній літературі, – кримінальна субкультура досліджується як щось відокремлене, у кращому випадку – як „фон» злочинності» [1, с. 92]. Таким чином, можемо зробити висновок, що цілісної картини в дослідженні даного феномена досі немає. Це пояснюється певною аморфністю і складністю систематизації цього суспільного явища, навмисною міфологізацією походження вказаної субкультури (принаймні з боку її носіїв), різними поглядами щодо її співвід-

ношення з культурою офіційною тощо. До того ж оцінка впливу кримінальної субкультури на злочинну спільноту й законослухняне суспільство нерідко залишається на рівні гіпотетичного знання. Не випадково І. М. Мацкевич вказує, що стосовно цієї субкультури склалися відповідні уявлення, що міфологізувалися, як і злочинці, які є її головними носіями. На думку вченого, найпоширеніший міф полягає в тому, що кримінальна субкультура зародилася нещодавно і є унікальним явищем [2]. Але, як відомо, останнє вже тривалий час перебуває в центрі уваги представників теорії субкультур. Ще понад півстоліття тому американський соціолог А. Коен докладно дослідив особливості культурних цінностей кримінальних об'єднань – банд, угруповань тощо. У цих мікрогрупах створюються свої погляди, звички, навички, стереотипи поведінки, норми спілкування, права й обов'язки, система покарань, що застосовується до порушників цих неформальних приписів. У кінцевому ж підсумку все це створює субкультурне утворення [3].

Напевно, можна посперечатися з приводу часу походження кримінальної субкультури та її унікальності, але головним, на нашу думку, є те, якою силою кримінального зараження володіє цей феномен, принаймні на прикладі генезису рецидивної поведінки. Проте установлення його ролі в походженні злочинного рецидивізму передбачає визначення хоча б у загальних рисах поняття „кримінальна культура» та її структурних елементів.

Складниками усталеного словосполучення „кримінальна субкультура» є слова „субкультура» і „кримінальний». Перший термін походить від спільнокореневого слова „культура» (лат. cultura – оброблювання, виховання, освіта, розвиток, шанування), під якою розуміють сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством у процесі суспільно-історичної практики, що характеризують історично досягнутий ступінь у розвитку суспільства [4, с. 594; 5, с. 196]. У широкому розумінні слова „культура» – це високий рівень чого-небудь, високий розвиток і вміння [6, с. 314]. Другий термін – „кримінальний» – у цьому словосполученні застосовується, щоб позначити зв'язок між розглядуваним субкультурним явищем і злочинністю. Тому можемо констатувати, що вказівка на кримінальність не означає заборону, встановлену кримінальним законом. У свою чергу, префікс суб- походить від латинського кореня sub (під, поряд) і за своєю природою, виступаючи, як правило, частиною складних слів, є інваріантним. Він означає: а) розташування (розміщення) внизу, під чим-небудь або поряд з чим-небудь; б) підпорядкування, підкорення; в) неосновне, неголовне [7, с. 18]. Із цього випливає, що перша частина слова вказує, з одного боку, на певний зв'язок між культурою й субкультурою, а з другого – на супідрядне становище останньої, оскільки субкультура як невеликий культурний світ становить „систему цінностей, установок, способів поведінки і стилю життя, притаманну дрібнішій соціальній спільності, просторово й соціально більшою або меншою мірою відокремленій» [8, с. 95]. Про супідрядність кримінальної субкультури свідчить також думка, що вона отримала свою назву внаслідок незначних масштабів поширення та ролі в соціальному житті суспільства [9, с. 7].

Доволі цікавим, на нашу думку, видається позиціонування в суспільстві двох пластів культурних утворень – культури офіційної та кримінальної субкультури. Оцінки „розстановка сил» із цього приводу діаметрально протилежні. Так, в окремих наукових джерелах стверджується, що хоча кримінальна субкультура й пов'язана з цінностями, панівними в суспільстві, але ж зазвичай перебуває з ними в суперечності. Тому в суб'єкта, який сприймає субкультуру злочинної групи, розкріпачуються ті спонукання, які культура офіційна обмежує, вводить у певні рамки й соціально контролює [1, с. 77]. Таким чином, особа ніби звільнюється від соціальних заборон, більше того, саме їх порушення найчастіше й становлять норму цієї субкультури [10, с. 52]. Обслуговуючи інтереси представників злочинного світу, кримінальна субкультура неминуче входить у суперечність із усталеними загальноприйнятими культурними цінностями [11, с. 170].

На відміну від визнання кримінальної субкультури як своєрідного антиподу загальнолюдської культурної спадщини існує думка, що це своєрідне підкультурне утворення, що виникає в межах основної культури, зберігаючи її провідні характеристики за наявності своїх особливостей [12, с. 75]. Тому „кримінальна субкультура все ж таки є інтегративною частиною офіційної культури, а не відокремленою „контркультурою», що протистоїть основному змісту загальної культури». І навіть більше: „в даний час кримінальна субкультура аж ніяк не суперечить загальній культурі, а гармонійно в неї вписується, відбувається їх взаємопроникнення» [12, с. 76]. Вочевидь, подібна позиція склалася під впливом авторитету відомих науковців, які пропонують субкультуру злочинців розглядати складником культури загальної, хоча й таким,

що руйнує підвалини людських стосунків [13, с. 72].

Серед науковців існує й „компромісна» позиція, сутність якої полягає в тому, що кримінальна субкультура може розглядатися як сполучна ланка між злочинним і незлочинним світом, між „злочинцями в законі» і законослухняними громадянами [14, с. 70].

Підсумок достатньо полярним оцінкам місця кримінальної субкультури, на нашу думку, підводить лаконічне висловлювання І. М. Мацкевича, яке полягає в тому, що кримінальна субкультура не є частиною загальної культури, а виступає її антиподом; вона паразитує на досягненнях останньої, перетворюючи дійсно культурні цінності та досягнення людства на їх сурогат. Тому, вважає вчений, кримінальна субкультура не лише проникає у загальну (офіційну) культуру, а й знищує її [2]. Звичайно ж, при цьому не слід зовсім не брати до уваги безпосереднього зв'язку, що існує між пануючою в суспільстві культурою та кримінальним субкультурним утворенням. Важливо також зазначити, що останнім часом про феномен кримінальної субкультури, її прояви, значення та роль як у сучасному злочинному середовищі, так і в соціумі в цілому сказано багато. Аналізуючи численні наукові й публіцистичні матеріали, відомості, отримані від рецидивістів, стає можливим скласти уявлення про сучасну кримінальну субкультуру в контексті існування й відтворення рецидивної злочинності.

Як помітне явище сьогодення кримінальна субкультура (у широкому значенні) становить сукупність специфічних духовних і матеріальних цінностей, що не лише регулюють, певним чином упорядковують життєдіяльність злочинної спільноти, пов'язану з її згуртованістю, наступністю поколінь правопорушників, кримінальною активністю, захистом від спроб придушення тощо, а й стрімко поширюються в інформаційному просторі законослухняного суспільства за рахунок широкої соціальної бази її прихильників [15, с. 208].

Констатуючи взаємозв'язок між кримінальною субкультурою й культурою офіційною, що відбувається в процесі метастазування першої в законослухняне суспільство, можна умовно вирізнити так званих повних і неповних її носіїв. До повних ми відносимо представників кримінального світу, тобто злочинців, для яких така субкультура – невід'ємний компонент їх способу життя й мислення, що вносить корективи в їх протиправну поведінку, спілкування з представниками свого соціального оточення, в якому вони знаходяться, принаймні відбуваючи покарання. Найтипівішими її носіями можна назвати рецидивістів, для яких субкультура – це не просто абстрактне явище, а таке, з яким вони співіснують. Рецидивісти – творці, носії, передавачі й знавці цього утворення, що забезпечує таку його життєдіяльність. Звичайно, у цьому випадку йдеться про феномен кримінальної субкультури у вузькому її значенні. Саме в цьому вимірі наводять поняття кримінальної субкультури О.О. Тайбаков та І.М. Мацкевич. Так, перший зазначає, що це соціокультурний феномен, конкретна форма буття загальнолюдської культури, сукупність символів, ідей, переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, засвоєних професійними злочинцями [16, с. 90]. Під кримінальною субкультурою у вузькому значенні слова І.М. Мацкевич розуміє духовну сферу особливої спільноти людей, організованих зазвичай у злочинні групи, злочинні угруповання та організації [2].

Що стосується неповних носіїв досліджуваної субкультури, то це, на нашу думку, прихильники, шанувальники окремих її елементів – тюремної лірики, сленгу, татуювання тощо. У дійсності, як правило, це гранично невизначений пласт осіб, які безпосередньо не пов'язані зі світом криміналу, але які мимоволі забезпечують живучість традицій злочинного середовища. Із цього погляду вказані особи є „удаваними» носіями кримінальної субкультури.

Під час вивчення цього явища науковці зробили цікаве спостереження. Якщо в місцях позбавлення волі кримінальна субкультура має, образно кажучи, чоловічий обрис, вигляд, оскільки абсолютна більшість її елементів зорієнтована на чоловічу частину контингенту в'язнів і має характер імперативів саме для чоловіків, то в суспільстві (мається на увазі на свободі) вона нібито знеособлена за статевою ознакою. Із цього приводу Л. Зінов'єва стверджує, що „чоловічі... ігри „держави в державі», вочевидь, чужі ув'язненим жінкам. Для визначення соціальної структури жіночих колоній штампи чоловічих структур не підходять. Цілком логічно, що й там існує своя „піраміда», але більш розмита на підставі жіночого індивідуалізму – більш могутнього, ніж рабський, монархічний порядок влади чоловіків». При цьому вона й не відкидає, що „наколки, які є у справжніх злодійок, перевірених рецидивісток, у колоніях мають суворо визначене значення, особливо у жінок, багатих на кримінальне минуле» [17].

Що стосується визначення ролі кримінальної субкультури в генезисі рецидивної злочинності, то доцільно окреслити її складники, присутні в злочинній біографії рецидивістів. Їх перелік у житті рецидивних злочинців відрізняється певною повнотою, унаслідок чого їх слід вважати тією, образно кажучи, субстанцією, що забезпечує підтримку життєдіяльності цього феномена. Визначення цих складників не викликає будь-яких труднощів. Дуже докладно структуру кримінальної субкультури представив Ю.К. Александров у роботі „Очерки криминальной субкультуры». Отже, її складниками він визначив: а) „табелі про ранги» (стратифікаційно-стигмативні елементи), що закріплює становище того чи іншого учасника злочинної спільноти; б) поведінкові атрибути, до яких належать злодійські й тюремні закони, правила, традиції злочинного світу, клятви і прокляття, поширені у кримінальному середовищі; в) комунікативні атрибути – кримінальний жаргон (арго), спеціальні жести, прізвиська, татування; г) економічні атрибути – обшак; д) сексуально-еротичні цінності; е) тюремну лірику; є) ставлення до свого здоров'я; ж) алкоголізм, наркоманію й токсикоманію [18, с. 9-10].

В.Ф. Пирожков усі складники кримінальної субкультури поділяє на два блоки цінностей, один із яких об'єднує духовні, а другий – матеріальні цінності. На його думку, перший блок представлено суб'єктивними людськими силами й здібностями, що реалізуються у груповій активності; це знання, вміння, професійно-злочинні навички і звички, етичні погляди, естетичні потреби, світогляд, форми й способи збагачення, способи вирішення конфліктів, управління злочинними спільнотами, кримінальна міфологія, привілеї для „еліти», переваги, смаки й способи проведення дозвілля, форми ставлення до „своїх», „чужих», до осіб протилежної статі тощо. Другий блок охоплює предметні результати діяльності злочинних спільнот – знаряддя й способи вчинення злочинів, матеріальні цінності, грошові кошти тощо [19, с. 73, 82].

Своєрідно визначає елементи кримінальної субкультури І.М. Мацкевич. На його думку, вона складається з таких елементів, як кримінальні ідеологія, моральність, спосіб життя, організація, культ особи й зброї [2].

Ю.М. Антонян зі співавторами, визначаючи основні риси та тенденції тюремної субкультури, фактично в описовій формі показують її структуру. Тут, за браком місця, ми пропускаємо питання про співвідношення кримінальної субкультури з тюремною, вважаючи останню основною формою прояву першої. Лише зазначимо, що у даному випадку головним для нас є уявлення про ті складники (елементи), з яких утворена субкультура, пов'язана з кримінальним середовищем. „Субкультура середовища осіб, позбавлених волі, включає в себе різні уявлення й погляди, певне світосприйняття, свою життєву філософію. Ця субкультура реалізується в неформальних нормах і правилах поведінки, заборонах і приписах, санкціях і заохоченнях, у деяких видах художньої творчості, вона ж закріплює ієрархію середовища, встановлює соціальні ролі. У сукупності все це створює моральне і психологічне підґрунтя буття осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі» [13, с. 72]. Такий погляд на кримінальну субкультуру дозволяє стверджувати, що поділ її на елементи – не єдиний спосіб системно поглянути на її природу. Справа в тому, що вона також має низку форм – субкультура злодійська, тюремна, крадіїв, шахраїв, наркоманів тощо.

Хоча багатьом рецидивістам і невідоме словосполучення „кримінальна субкультура», проте про останню знають всі, більше того, мабуть, жоден із цих суб'єктів не може бути абсолютно незалежним від цієї субкультури, бо під найсильніший та найінтенсивніший її вплив людина потрапляє, коли опиняється саме в місцях позбавлення волі [20, с. 42]. Це цілком слушне зауваження з огляду на те, що позбавлення волі у злочинній „кар'єрі» рецидивістів, як правило, – невід'ємний факт. Принаймні викладене стосується такого складника кримінальної субкультури, як входження до стратифікаційно-стигмативної групи.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що кримінальна субкультура – ідеологічне підґрунтя не лише злочинної діяльності, а й узагалі способу життя рецидивістів, чимало сторін якого орієнтуються на принципи й поняття, закладені цією субкультурою. У генезисі рецидивної злочинності остання, маючи досить потужний потенціал, виступає дуже вагомою детермінаційною константою цього виду злочинності. Крім цього, вона сприяє виробленню в населення психологічної толерантності до злочинної поведінки. Саме тому, на нашу думку, цілком справедливим видається зауваження, що у відповідному соціально-культурному середовищі „традиції» злочинності розвиваються, зберігаються й передаються.

Список використаної літератури:

1. Криминология: приглашение к дискуссии: Монография / Авт. кол.: А.В. Баляба и др. – Луганск, 2000.
2. Мацкевич И.М. Криминальная субкультура [Электронный ресурс] // Российское право в Интернете. – 2005. – № 1. – Режим доступа: <http://rli.consultant.ru/magazine/2005/01/criminology/art1>.
3. Cohen A. Delinquent boys. The culture of the gang Glencoe. – New York, 1955.
4. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М., 1973. – Т. 13.
5. Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя. – Изд. 3-е. – М., 1986.
6. Ожегов. С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 22-е изд., стер. – М., 1990.
7. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М., 1976. – Т. 25.
8. Сергеев С.А. Молодежные субкультуры в республике // Социс. – 1998. – № 11. – С. 95-102.
9. Иншаков С.М. Культура и ее воздействие на преступность // Преступность и культура. – М., 1999. – С. 7-19.
10. Крутер М.С. Некоторые факторы молодежной преступности в России // Академический юридический журнал. – 2001. – № 2 (4). – С. 50-56.
11. Иванов В.В. Насилие и криминальная культура // Проблемы преступности: традиционные и нетрадиционные подходы. – М., 2003. – С. 170-181.
12. Кочетков А.В. Проблемы противодействия криминальной идеологии в культуре (криминологические и уголовно-правовые аспекты): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 2002.
13. Антонян Ю.М., Верещагин В.А., Калманов Г.Б. Тюремная субкультура и нейтрализация ее негативных проявлений // Государство и право. – 1996. – № 10. – С. 72-79.
14. Боков А.В. Организация борьбы с преступностью: Монография / Под ред. Г.А. Авансова. – М., 2003.
15. Батиргареева В.С. Роль кримінальної субкультури у генезисі рецидивної злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 205-217.
16. Тайбаков А.А. Преступная субкультура // Социс. – 2001. – № 3. – С. 90-93.
17. Зиновьева Л. Черный пояс любви [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://az.gay.ru/articles/articles/kazn.html>.
18. Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры. – М., 2001.
19. Пирожков В. Ф. Криминальная психология: Психология подростковой преступности. – Кн. 1. – М., 1998.
20. Біленчук П.Д., Гель А.П. Правова характеристика специфічних ознак мови та поведінки осіб, засуджених до позбавлення волі // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2001. – № 4. – С. 41-46.

Надійшла до редакції 14.05.2012

СТАСЕНКО В.І., здобувач
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.9

**ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ ВУЛИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Розкрито поняття вуличної злочинності, надано ознаки цього виду злочинності. Проведено розмежування вуличного простору, виділено фізичні ознаки місця вуличних злочинів.

Ключові слова: вулична злочинність, вуличний простір, громадські місця.

Раскрывается понятие уличной преступности, выявляются признаки этого вида преступности. Проводится разграничение уличного пространства, выделяются физические признаки места уличных преступлений.

Ключевые слова: уличная преступность, уличное пространство, общественные места.

This article reveals the concept of street crime, are signs of this type of crime. A division of street space allocated physical symptoms places street crimes.

Keywords: street criminality, street space, public places.

Проблемі вуличної злочинності приділялась велика увага з боку як науковців, так і практиків. Зокрема, проблемі вдосконалення методів профілактики вуличних злочинів присвячені роботи Ю.М. Антоняна, С.В. Бородіна, К.К. Горяїнова, О.М. Гришина, В.М. Кудрявцева, В.П. Малкової, О.Б. Сахарова, О.В. Шаргородського. Проте до теперішнього часу залишилось відкритим питання, що ж саме слід розуміти під поняттям «вулична злочинність», та чи є вона нау-

